

Літературознавство

DOI: 10.26565/2227-1864-2024-94-01
УДК 821.161.2.09

Борис Грінченко в спогадах сучасників

Івашенко Марія

*магістерка філології,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна;
майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна;
e-mail: ivashchenkomaria7@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0002-9722-0706>*

У статті проаналізовано рецепцію творчості Б. Грінченка в критиці, опрацьовано дослідження сучасників, присвячені біографії, громадській і літературній діяльності. Основну увагу зосереджено на аспект письменницької праці митця, передумови її формування, також притаманні авторові риси характеру й особливості зовнішності, що свідчили про вольові якості письменника й сприяли його пошукам. Він гостро реагував на несправедливість, кривду, заподіяну українському народу, зокрема й численними заборонами української мови, проймався національними й суспільними питаннями в той час, як нерівність і злидні сковували знедолений народ у ланцюги послууху й покірності. Чи не єдиний порятенок письменник убачав у просвітництві, інструментом утілення якого стала література.

Об'єктом дослідження обрано автобіографію Б. Грінченка, спогади М. Грінченко, І. Липи, М. Лисенка, Д. Пісочинця, праці С. Єфремова «Борис Грінченко (Про життя його та діла)», М. Плевака «Життя та праця Бориса Грінченка», М. Чернявського «Кедр Ливана», критику Л. Смілянського, С. Рудниченка, В. Коряка. Крім того, проаналізовано літературознавчі праці О. Білецького, Н. Кобижчи, А. Мовчун, О. Неживого, А. Погрібного та ін.

Метою цієї статті є формування цілісного й об'єктивного уявлення про життя, літературну діяльність, характер, моральні цінності й орієнтири Б. Грінченка за допомогою відгуків сучасників, що супроводжували письменника на різних відтинках його життєвого й професійного шляху. Актуальність теми обумовлена тим, що творчість Б. Грінченка стає об'єктом дослідження літературознавців значно рідше, ніж праці, присвячені педагогічним і просвітницьким поглядам. Та попри наявність обмеженого обсягу критичної літератури, обрана тема є перспективною й потребує детальнішого висвітлення.

Ключові слова: Б. Грінченко, письменницька діяльність, критика, біографія, спогади, характер.

Борис Грінченко був видатним українським письменником, педагогом і громадським діячем, який активно пропагував ідею просвітництва, інтелектуального й духовного збагачення українського народу насамперед за рахунок освіти. Очевидно, що освічена, свідомо людина, здатна до критичного аналізу, осмислення перипетій української історії, усвідомлення самоідентифікації як складника єдиного українського суспільства, – у змозі протистояти маніпуляціям автократії, приймати власні рішення на користь особистісного чи загальнонаціонального розвитку, ставши джерелом суспільного прогресу й благополуччя. Визначальну роль у реалізації цієї ідеї, на думку Б. Грінченка, мала відіграти література, реалістична, правдива, прониклива, що відображає психологічний стан людини, торкається її душі.

Щоб зрозуміти мету життєвого шляху митця, пізнати цінності, морально-етичні орієнтири,

покладені в основу його письменницької діяльності, варто звернутися до слів самого Б. Грінченка та спогадів тих, хто особисто був з ним знайомий, жив і працював у той самий історичний період.

2023 року вийшла друком значна за обсягом хрестоматія «Борис Грінченко: сам про себе і у спогадах сучасників», яка містить автобіографію письменника й педагога, некрологічні та мемуарні праці товаришів, колег, знайомих, батька й дружини. Зокрема йдеться про матеріали І. Білоусова, Г. Григор'єва, Д. Дорошенка, І. Єрофєєва, С. Єфремова, І. Липи, Д. Пісочинця, М. Чернявського, Є. Чикаленка, що доповнюють біографію Б. Грінченка, указують на загальні факти, дати і події в його житті [3, с. 3]. У межах нашого дослідження основну увагу спрямовано на особливості письменницької діяльності митця, його риси характеру, звичні манери поведінки й спілкування. Питання літературної творчості Б. Грінченка в рецепції критиків досліджували гринченкознавці О. Неживий [10, с. 48] та

Н. Кобижча [6, с. 12]. Обидва автори зазначають, що провідним дослідником творчості письменника серед сучасників був С. Єфремов.

Вважаємо за доцільне зацентрувати на спогадах письменника М. Чернявського у творі «Кедр Ливана», державного й громадсько-політичного діяча С. Єфремова в праці «Борис Грінченко (Про життя його та діла)», активного члена «Братства тарасівців» І. Липи, дружини письменника Марії Загірньої, а також взяти до уваги дослідження біографа М. Плевака «Життя та праця Бориса Грінченка», проаналізувати критику прибічників компартії Л. Смілянського, С. Рудниченка, В. Коряка. Таким чином, метою цієї статті є формування цілісного й об'єктивного уявлення про життя, передумови письменницької діяльності, характер, моральні цінності й орієнтири Бориса

Грінченка за допомогою відгуків сучасників, що супроводжували митця на різних відтинках його життєвого й професійного шляху.

Та передусім варто почати зі слів самого Б. Грінченка. Найсуттєвішою в автобіографії митець убачав відданість власним переконанням: «Мій життєпис цілком нікому не цікавий. Цікавіше питання про те, як сталося, що я не пішов у зрадники» [18, с. 5]. У нотатці Марія Загірня роз'яснює, про що мовив письменник: «себто не пішов працювати на російську культуру, освіту і не став займатися “обрусительством”» [15, с. 6]. За спогадами дружини Б. Грінченка, його чесність і людська гідність стали вирішальними під час періоду ув'язнення, уже тоді викликавши повагу й захоплення юним Борисом у молодих інтелігентів [9, с. 7].

Відомий літературознавець О. Білецький у своїй праці «Письменник і епоха» зазначав: «Неодноразово Б. Грінченко заявляв, що займається літературною працею тому, що бачить в ній основний засіб сприяти культурному підйому і пробудженню свідомості мас» [2, с. 219]. М. Лисенко згадував, що митець, «обвівши духовим зором Україну, постеріг, зрозумів тяжке її, безпомічне становище – і вирішив оддати життя своє на службу їй, кинувшись самотужки обслуговувати потреби її духа» [13, с. 70].

Біограф і сучасник Бориса Дмитровича М. Плевака згадує про київський етап діяльності письменника й перешкоди, яких він зазнав, наголошуючи на його стійкості й працьовитості: «Ніщо, ніяка сила не могла зіпхнути Бориса Грінченка з його шляху, ніхто не міг присилувати його забути хоч на хвилину про свою роботу» [11, с. 49], а далі біограф додає: «до всяких перешкод він так звик, що казав було: „На те й лихо, щоб з тим лихом битись!”» [11, с. 49]. Цей спомин формує уявлення про міцність вольових якостей письменника, його наполегливість і рішучість бути вірним ідеї, за яку варто боротися. Про це свідчать і якості, які

поважав Б. Грінченко в Т. Шевченка, «Кобзар» якого став фундаментом творчої діяльності митця: «Він був не тільки величезний талант, але й дуже виразна, міцна індивідуальність, яка змагалася виявити і виявляла завсігди саму себе, повню власних індивідуальних сил» [1, с. 2].

Співзасновник Української радикальної партії С. Єфремов згадує тематику творів письменника: «Багато ще єсть гарних оповіданнів у Б. Грінченка. В них розкаже він про гіркий талан самітної дівчини, що нігде притулку собі не знайшла» [5, с. 31] (ідеться про оповідання «Сама, зовсім сама»), «про поневіряння одуреної сироти, про життя за нелобом або безталання покинутої жінки» [5, с. 31] (оповідання «Каторжна»). Крім того, С. Єфремов виокремлює доброту й жертвність молодого вчителя, що, попри власні бідність і нужду, спромагався заощаджувати на підручники й літературні праці, допомагати учням, не лише навчаючи, а й годуючи кулішем з салом: «Тяжко вразливий був молодий учитель на людське горе, сльози та бідування і що сили та снаги було допомагав людям» [5, с. 8].

У Чернігові Б. Грінченко заприятелював з поетом і педагогом М. Чернявським, письменників поєднувала спільна літературна праця. М. Чернявський запам'ятав товариша як людину «з великою моральною силою й гордим духом, що свої переживання таїла в глибині своєї душі» [17, с. 7], про що пише у відомому творі «Кедр Ливана». Крім того, додає: «не такий був Грінченко, щоб з уст його можно було почути жалісливі слова й безсилі нарікання, але він переживав великі страждання» [17, с. 34].

Варто зазначити, що Б. Грінченко був людиною емоційною, вольовою; характерні для нього пристрась та наполегливість у втіленні персонального покликання, запал у реалізації ідей збагачення українського народу, інтелектуального та духовного, сприяли розумінню властивостей людської душі. Здебільшого митцеві доводилося працювати в складних умовах, учителювання поставало викликом, зважаючи на злидні й брак необхідних для навчання знарядь. У листі до приятеля І. Зозулі Б. Грінченко повідомляв: «Школа – се маленька хатинка, в ній дві поламаних парти, вибите скло, зрита долівка і страшений холод. Книжок нема ні одної» [12, с. 165], та молодий учитель не впадав у відчай і з неабияким піднесенням додавав: «Будемо боротися з неприхильними випадками й усякими перешкодами, які трапляються на нашому шляху» [12, с. 165]. Знавець життєпису та творчості Б. Грінченка А. Погрібний стверджує, що «письменник високо ставив гігієну праці, що, бережучи час, він не беріг сил, дістаючи внаслідок своєї рідкісної вольовитості якусь ніби аж надсилу» [12, с. 154–155]. Це явище цілком можемо розтлумачити, звертаючись до царини психологічної науки, як «вміння за екстремальних ситуацій мобілізувати такої потужності внутрішні

ресурси, що за звичайних обставин про їх існування індивід і не здогадується» [12, с. 154–155].

Сучасники Б. Грінченка, згадуючи його риси зовнішності, часто акцентують на погляді й очах. Саме очі відображають, віддзеркалюють стан душі: «Характерні дві зморшки між бровами, а під ними спокійні, навіть часом неначе холодні, горді очі. Прямота й упевненість в собі» [17, с. 3]; «Найбільше вражають очі. Стривожені, углиблені, вдивляються вони не в нас, а поза нас, і є то очі людини, якій відкрилася якась велика й болюча таїна» [12, с. 158]. Як стверджує А. Погрібний, «у юнацькому віці такий погляд, що прозирає над буденністю, виявляє готовність до самозречення, затятість, стрічається рідко» [12, с. 158].

Слід зазначити: опис очей став одним із потужних засобів створення динамічного портрета в прозі автора, що підтверджують дослідження сучасних науковців: «Особливістю Грінченка-портретиста є увага до виразу очей персонажів як засобу видимої мови почуттів при розкритті психологічних станів» [7, с. 3]; «Особливістю є увага до виразу очей, що відтворює душевний стан героя» [16, с. 23]; «Зовнішність може не бути загадковою, але повинна виразом очей, рисами обличчя, поставою засвідчувати в героєві наявність шляхетності, поезії почуття» [4].

У різні періоди життєпис Б. Грінченка вивчає по-різному, залежно від панівної ідеології. На нашу думку, цікаво навести деякі з висловлювань авторів, які писали про нього на початку 1930-х років – десятиліття, відомого як час згортання українізації, посилення репресій проти української інтелігенції (згадаймо справу СВУ 1929-го року), припинення діяльності літературно-мистецьких організацій, розмаїття естетичних програм яких було зведено до єдиної доктрини класовості, партійності, уніфікованої пропагандистської моделі бачення світу й людини в ньому. Ідеться про біографічний нарис Л. Смілянського (1930) та С. Рудниченка (1931), у яких позиція Б. Грінченка-письменника оцінюється так: «навмисне мовчав про революційне виховання робітника», «зосереджував свою увагу на розбещеній моралі у шахтаря» [15, с. 38]; «основне, що хоче змалювати в оповіданнях, – селянське вбозтво, безправ'я і національний гніт» [15, с. 43]; «книжечки ці писані (у Чернігові) з такою думкою, щоб одвернути увагу трудящих від революційної класової боротьби. В них старанно обминали всяке злободенне питання селянського життя» [14, с. 13]. Скажімо, С. Рудниченко ігнорує умови, у яких доводилося працювати (холера, чума худоби, вигнання), відкидає вагомість історичного контексту, докоряючи за книги «Пустиня Сахара», «Фінляндія», заплющуючи очі на цензуру, узагальнюючи: «виходить, за Грінченком, що краще залишити українського селянина неписьменним дикуном,

аби тільки він зберіг у собі “національні риси”» [14, с. 17], у підсумку вішає ярлик «буржуазного націоналіста» [14, с. 17]. Резюмував подібні оцінки В. Коряк, стверджуючи, що Б. Грінченко «стояв на межі поміж письменником і графоманом» [6, с. 17], а його літературна праця «перейнята наскрізь войовничим націоналізмом» [6, с. 17].

Проте, вважаємо, варто знати думку самого митця, найперше висловлену в автобіографії, з приводу цензурних заборон і намагання по кілька разів переробляти текст, надсилати до цензурного комітету ті самі книги, змінюючи їх назви аж до таких, що не відображали їх змісту, аби написане дозволили до друку. Не зайвим буде нагадати й думку М. Плевака: Б. Грінченко був «напосідливий і упертий», кілька разів переробляв книжку і знову посилав до цензури [11, с. 40]. Та й сам письменник переконував: «Працюймо коло того, коло чого можна: даваймо народові, що можна, та дбаймо, щоб ті книжки йшли в народ, а не лежали по книгарнях» [11, с. 37].

Б. Грінченко був сильною постаттю, якій, окрім позитивних якостей, притаманні й вади, зокрема різкість у розмові, гарячковість у відстоюванні власних інтересів. Та, може, не варто називати недоліком надмірну щирість і прямолінійність, умотивовані обстоюванням великої ідеї. Співзасновник «Братства тарасівців» І. Липа згадував: «Поскільки Борис Дмитрович був чаруючий у приватних відносинах, постільки він був суворий, навіть жорстокий, коли доводилось обстоювати свої пересвідчення або громадські справи» [9, с. 13]. Д. Пісочинець зазначає, що письменник «легко запалювався у розмові і мав звичку говорити з притиском» [12, с. 162–163]. Б. Грінченко не приховував емоцій, часом забуваючи про такт в оглядах праць і критиці: «Єсть література, єсть і макулатура!» [1, с. 3], «Вийшла книжка. Ні ладу ні складу, ні ніякого розуміння. Здатна до вживання на обгортки» [1, с. 3], «Шкода паперу й праці, що пішли на видання сієї нікчемної книжки [1, с. 3], «Маю препаскудну Олену Пчілку (“Думки-мережанки”» [1, с. 6], «Але можна і не читати – лиха не буде» [1, с. 6] (про твори Олени Пчілки), «Гидотою од них так і тхне, незмірна капость» [1, с. 6].

Утім, М. Чернявський спростовує наведені вище твердження про Б. Грінченка: «Ніколи він у розмовах не робив про відсутніх яких-небудь різких, нетактовних випадів, що мене навіть дивувало. Бо раніше я чув балачки про його різкість» [9, с. 11]. Сам Борис Дмитрович обґрунтовував власну критику громадських і культурних діячів Галичини так: «Я не можу інакше казати, коли я так думаю. Інакше казавши, або мовчавши, я дуритиму людей, а значить – і не любитиму, і не поважатиму їх» [18, с. 8], додаючи, що «в гострих моїх увагах побачили більше гострости, ніж у їх справді...» [18, с. 8].

Можна дійти висновку, що з огляду на соціальні, історичні, культурні й політичні чинники, які випали на шлях українського народу, Б. Грінченко ставив за мету пізнати людину, її

внутрішній світ, розібратися в особливостях становлення особистості, побачити характер – людину за її почуттями, виборами та вчинками. Неодноразово митець порушував питання: «Часто думаючи про долю свого безщасного народу, я питаюся: для чого ж ми призначені? Доки це буде? Доки ці муки, ці сльози?» [8, с. 1], відповідь на які автор шукав і знаходив у просвіті. Саме тому однією з провідних форм самоактуалізації для письменника стала література, насичена засобами психологізації, про що свідчить творча спадщина митця й мотиви його письменництва, а не спогади

сучасників. Проаналізовані в цій статті мемуарні праці присвячені здебільшого детальному вивченню біографії, якостям характеру, передумовам літературної діяльності Б. Грінченка. Особливу увагу на творчість письменника серед його сучасників звертають М. Чернявський і С. Єфремов, але й вони вдаються переважно до мимовільної згадки художніх текстів автора, віддаючи перевагу життєпису. Попри це, зважаючи на значний обсяг джерел критичної літератури, вважаємо сформульовану тему статті актуальною й перспективною.

Список використаної літератури

1. Александрова Г. Борис Грінченко : рецепція «другорядних» українських письменників. *Слово і час*. 2003. № 12. С. 74–81. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/149503/19-Aleksandrova.pdf?sequence=1> (дата звернення: 25.12.2023).
2. Білецький О. І. Письменник і епоха. Київ : Державне видавництво художньої літератури, 1963. 543 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00004109 (дата звернення: 19.11.2023).
3. Будзар М., Гедьо А., Іванюк О., Ковальов Є. Борис Грінченко : сам про себе й у спогадах сучасників. Хрестоматія. Київ : Київський університет ім. Б. Грінченка, 2023. 360 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47907/1/M_Budzar_A_Hedo_O_Ivaniuk_E_Kovalov_BGSPSIUSS_FSGN_UG.pdf (дата звернення: 18.01.2024).
4. Гасвська Л. Б. Грінченко і художня еволюція української прози. *Експеримент*. 2014. URL: https://md-eksperiment.org/ru/etv_page.php?page_id=3699&album_id=120&category=STATJI (дата звернення: 25.12.2023).
5. Єфремов С. Борис Грінченко (Про життя його та діла). Петербург : Друкарня бр. В. та Т. Линників, 1913. 111 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1lp3f0tGp_BeiGSGT-c4GaRiBhrKAdOGM/view (дата звернення: 25.12.2023).
6. Кобижча Н. І. Культурницька діяльність Бориса Грінченка : світоглядний аспект : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 204 с. URL: http://lib.knuim.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03/kobuzhcha_boris-grinchenko.pdf (дата звернення: 22.12.2023).
7. Коломієць Н. Є. Своєрідність художнього вираження соціально-психологічних аспектів особистості в поезії та малій прозі Б. Д. Грінченка. *Вісник Запорізького державного університету*, 2000. URL: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/761.pdf> (дата звернення: 19.11.2023).
8. Лисенко О. В. Діалог мистецтв : трагічна доля героїнь Б. Грінченка та образ Ісуса Христа з картини «Розп'яття». *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки*. 2014. Вип. 119. С. 134–137. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=VchdpuP_2014_119_35 (дата звернення: 19.11.2023).
9. Мовчун А. І. Борис Грінченко у спогадах : приваблива людська особистість. *Матеріали щорічних Грінченківських читань*. Київ, 2012. С. 5–17. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2438/1/A_Movchun_konf_NDL%20gr.pdf (дата звернення: 25.12.2023).
10. Неживий О. Борис Грінченко – вартовий рідного слова: *Матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*. Старобільськ, 2016. С. 45–50. URL: http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/3969/45_%D0%A0%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%B0%20%D0%B2%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F-%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D0%A1_93_100.pdf?sequence=1#page=45 (дата звернення: 17.01.2024).
11. Плевако М. Життя та праця Бориса Грінченка. Харків : Вид-во ім. Бориса Грінченка, 1911. 81 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002450 (дата звернення: 25.12.2023).
12. Погрібний А. Г. Поклик дужого чину. Київ : Просвіта, 2009. 678 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Pohribnyi_Anatolii/Poklyk_duzhoho_chynu_zb.pdf (дата звернення: 25.12.2023).
13. Погрібний А. Г. Унікальний документ нашої культури (каталог особистої бібліотеки Б. Грінченка). *Рукописна та книжкова спадщина України*. 1993. С. 70–83. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=rks_1993_1_6 (дата звернення: 19.11.2023).
14. Рудниченко С. Борис Грінченко : популярно-критичний нарис. Харків : Література і мистецтво, 38 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1MHqqM3sKrgPyWtHI-a888cikGe3SrBJ/view> (дата звернення: 19.11.2023).

15. Смілянський Л. Критико-біографічний нарис. Київ: Державне видавництво України, 1930. 56 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1orWRxDmPpYvwa1G9ico1gtUv_2LAUTE/view (дата звернення: 25.12.2023).
16. Художня деталь в оповіданнях Бориса Грінченка: курсова робота. 2012. URL: <http://7000.kiev.ua/?s=card/16758> (дата звернення: 10.09.2023).
17. Чернявський М. Кедр Ливана. Спогади про Б. Грінченка. Херсон : Українська книгарня, 1920. 44 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Cherniavskiy_Mykola/Kedr_Lyvana_Spohady_pro_B_Hrinchenka_vyd_1920/ (дата звернення: 25.12.2023).
18. Яременко В. Сам про себе (автобіографії Бориса Грінченка). *Слово і час*. 2015. № 5. С. 93–107. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/151325/15-Yaremenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 22.12.2023)

Надійшла до редакції 29 січня 2024 р.

Прийнята до друку 5 березня 2024 р.

References

1. Aleksandrova H. Borys Grinchenko : reception of "second-rate" Ukrainian writers//*Slovo i chas*. 2003. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/149503/19-Aleksandrova.pdf?sequence=1>.
2. Biletskyi O., *Writer and Epoch*, Kyiv : State Publishing House of Artistic Literature, 1963. 543 p. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00004109>.
3. Budzar M., Gedyo A., Ivanyuk O., Kovalev E. Borys Hrinchenko : about himself and in the memories of contemporaries. Reader. Kyiv: Kyiv University named after B. Hrinchenko, 2023. 360 pp. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47907/1/M_Budzar_A_Hedo_O_Ivaniuk_E_Kovalov_BGSPSIUSS_FSGN_UG.pdf.
4. Haevska L. B. Hrinchenko and the artistic evolution of Ukrainian prose. Experiment, 2014. URL: https://md-eksperiment.org/ru/etv_page.php?page_id=3699&album_id=120&category=STATJI.
5. Yefremov S. Borys Hrinchenko (About his life and works). Petersburg : Printing House Br. V. and T. Linnikov, 1913. 111 p. URL: https://drive.google.com/file/d/1lp3f0tGp_BeiGSGT-c4GaRlBhrKAdOGM/view.
6. Kobuzhcha N. I. Cultural activities of Boris Hrinchenko: worldview aspect : monograph. Kyiv : Lira-K Publishing House, 2017. 204 p. URL: http://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03/kobuzhcha_boris-grinchenko.pdf.
7. Kolomiets, N. E. The peculiarity of the artistic expression of socio-psychological aspects of personality in the poetry and short prose of B. D. Grinchenko. Bulletin of the Zaporizhzhya State University, 2000. URL: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/761.pdf>.
8. Lysenko O. V. Dialogue of the arts: the tragic fate of B. Hrinchenko's heroines and the image of Jesus Christ from the painting "Crucifixion". *Vishnyk of the Chernihiv National Pedagogical University*. Ser. : Pedagogical sciences. 2014. Issue 119. P. 134–137. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=VchdpuP_2014_119_35.
9. Movchun A. I. Borys Hrinchenko in his memories: an attractive human personality : Reading materials. Kyiv, 2012. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2438/1/A_Movchun_konf_NDL%20gr.pdf.
10. Nezhiviy O. Borys Hrinchenko – guardian of the native word: Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference. Starobilsk, 2016. P. 45-50. URL: http://ekhsuir.kspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3969/45_%D0%A0%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%BE%D1%96%D0%B4%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%B0%20%D0%B2%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F-%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D0%A1_93_100.pdf?sequence=1#page=45.
11. Plevako M. Life and work of Boris Hrinchenko. Kharkiv : Publication named after Boris Grinchenko, 1911. 81 c. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0002450>.
12. Pogribny A. G. The Call of a Strong Rank, Kyiv : Prosvita Publishing Center, 2009. 678 p. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Pohribnyi_Anatolii/Poklyk_duzhoho_chynu_zb.pdf.
13. Pogribnyi A. G. A unique document of our culture (catalogue of B. Hrinchenko's personal library). Manuscript and book heritage of Ukraine. 1993. P. 70–83. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=rks_1993_1_6.
14. Rudnychenko S. Borys Hrinchenko: popular and critical essay. Kharkiv : Literature and Art. 38 p. URL: <https://drive.google.com/file/d/1MHqqM3sKrgPyWtHI-a888cikGe3SrBJ/view>.
15. Smilyanskyi L. Critical and biographical essay 1930. Kyiv: State Publishing House of Ukraine. 56 p. URL: https://drive.google.com/file/d/1orWRxDmPpYvwa1G9ico1gtUv_2LAUTE/view
16. Artistic detail in the stories of Borys Hrinchenko. Course work, 2012. URL: <http://7000.kiev.ua/?s=card/16758>.

17. Chernyavskiy M. Cedar of Lebanon. Memories of B. Hrinchenko. Kherson : Ukrainian bookstore, 1920. 44 p.
URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Cherniavskiy_Mykola/Kedr_Lyvana_Spohady_pro_B_Hrinchenka_vyd_1920/.
18. Yaremenko V. Myself (autobiographies of Borys Hrinchenko). Slovo i chas. 2015.
URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/151325/15-Yaremenko.pdf?sequence=1>.

Submitted January 29, 2024.

Accepted March 5, 2024.

Mariia Ivashchenko, Master of Philology, V. N. Karazin Kharkiv National University (Svobody Square, 4, Kharkiv, 61022, Ukraine),
e-mail: ivashchenkomaria7@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0002-9722-0706>

Borys Hrinchenko in the memories of contemporaries

The article analyzes the reception of B. Hrinchenko's work in criticism, elaborates studies of his contemporaries, devoted to his biography, social and literary activities. The main attention is focused on the aspect of the artist's writing work, the prerequisites for its formation, as well as the author's inherent character traits and features of appearance, which testified to the writer's strong-willed qualities and contributed to his searches. He reacted acutely to the injustice and injustice inflicted on the Ukrainian people, in particular by the numerous bans on the Ukrainian language, and was concerned with national and social issues at a time when inequality and the poor were chaining the impoverished people into chains of obedience and submission. The writer saw not the only salvation in enlightenment, the instrument of which became the embodiment of literature.

The object of the study was the autobiography of B. Hrinchenko, the memoirs of M. Hrinchenko, I. Lypa, M. Lysenko, D. Pischynsya, the works of S. Yefremov "Borys Hrinchenko (About his life and works)", M. Plevako's "Life and work of Borys Hrinchenko", "Cedar of Lebanon" by M. Chernyavskiy, criticism by L. Smilyanskiy, S. Rudnychenko, V. Koryak. The literary works of O. Biletsky, N. Kobyzhcha, A. Movchun, O. Nezhiviy, A. Pogribny, and others were analyzed.

The purpose of this article is to form a holistic and objective view of B. Hrinchenko's life, literary activity, character, moral values and orientations with the help of reviews of contemporaries who accompanied the writer on various aspects of his life and professional path. The topicality of the topic is due to the fact that B. Hrinchenko's work becomes the object of research by literary critics much less often than works devoted to pedagogical and educational views, scientists reveal ideological-aesthetic and national-social aspects, carrying out a detailed analysis of biography, epistolary, journalism, ethnographic works. Despite the limited amount of critical literature, the chosen topic is promising and needs more detailed coverage.

Key words: B. Hrinchenko, writing, criticism, biography, memories, character.
